

UGDYMO PROCESO MODELIAVIMAS GEOGRAFIJOS PAMOKOJE

Laima Railienė

Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras, Šiaulių universitetas, Lietuva

Anotacija

Dauguma Lietuvos ir užsienio edukologijos mokslininkų, didaktų analizuoja ugdymo proceso struktūrą, ugdymo procesą lemiančius veiksnius, ugdymo proceso etapus ir kt. Ne vienas iš jų yra sudaręs savo ugdymo proceso modelius, kuriuos grindžia savo atliktų tyrinėjimų analize, edukologinio darbo patirtimi.

Pats ugdymo procesas labai susijęs su ugdymui naudojamais metodais, ugdymo forma, jos kaitomis.

Geografijos dalykas – vienas iš sudėtinių mokomųjų dalykų, kurių mokosi moksleiviai bendrojo lavinimo mokykloje. Nuo to, kaip bus sumodeliuotas geografijos ugdymo procesas, naudojami mokymo ir mokymosi metodai, koks bus mokytojo ir mokinių bei pačių moksleivių bendradarbiavimas tarpusavyje, įgyjant geografijos mokslo žinias, kokią įtaką, įgyjant šias žinias, turės įvairūs aplinkos veiksniai, priklausys pats ugdymo ir ugdymosi proceso efektyvumas ir moksleivių gebėjimas įgyti geografinę kompetenciją.

Pagrindiniai žodžiai: *ugdymo procesas, ugdymo proceso modelis, mokymo metodika, geografinė kompetencija.*

Įvadas

Šiandieninė mokykla, šiandieniniai mokiniai, mokymo programų, standartų, vadovėlių kaita – su visu tuo susiduriama ugdymo procese, kuris šiandien nėra paprastas. Mokslininkės V. Aramavičiūtės (1998) teigimu, ugdymas turi objektyvią ir subjektyvią puses. Kiekviena iš jų turi savo paskirtį, specifinį turinį ir mikrostruktūrą. Taigi, ugdymo procesas yra dvejopas: objektyvus ir subjektyvus, arba išorinis ir vidinis. Kaip teigia minėta autorė, daugelio šalių specialistų svarbiausiu ugdymo kriterijumi dažniausiai laikomas tikslas ir visa, kas daroma tikslui pasiekti, yra vadinama objektyviąja ugdymo puse, o daromo poveikio priėmimas – subjektyviąja. Kuo glaudžiau susijusios šios abi pusės, tuo sėkmingesnis ugdymas. Subjektyviąją pusę neretai apriboja ugdytinio patyrimas. Dėl patyrimo įtakos ugdymas vadinamas nuolatiniu įgyto patyrimo rekonstravimu arba reorganizavimu. Labai svarbus teigiamas ugdytinio savarankiškas patyrimas, kuriuo ugdytinis tinkamai pasinaudoja, jį plėtoja bei keičia.

R. Vasiliauskas (1993) ugdymo procesą įvardija kaip mokytojo ir mokinio sąveiką, kai ugdomasis įgyja žinių, keičiasi informacija, mąsto, suvokia naujas sąvokas, vertina. Be kitų mokymo procese esančių komponentų svarbiausia vieta tenka tikslui. Keičiantis mokymo tikslams, kinta ir visos kitos mokymo dalys.

V. Jakavičius ir A. Juška (1996) knygoje „Mokyklos pedagogika“ teigia, kad didaktai skirstydami ugdymo procesą etapais nėra vieningi. Jie skiria glaudžiai susijusius mokymo proceso etapus, kaip pavyzdžiui, moksleivių parengimą naujai temai mokytis, žinių perteikimą, jų išmokimą, moksleivių savarankišką darbą ir kt. Moksleivių mokymas daugiausiai vyksta pamokoje, todėl mokslininkų išskirti ugdymo proceso etapai nėra svetimi ir šiandieninei mokyklai, nors ir labai diskutuoti. V. Rajeckas (1996) teigia, kad ugdymo procese yra plėtojamos mokinių pažinimo jėgos ir žinių įgijimas, t. y. pažinimas. Pažinimas – labai sudėtingas procesas. Mokslininkas teigia, kad kalbant apie pažinimo esmę galima tvirtinti, kad žmogus pažįsta objektyvų, nepriklausomai nuo jo sąmonės egzistuojantį pasaulį. Svarbų vaidmenį pažinime vaidina praktika – ji dažnai būna ir pažinimo pagrindas, ir tiesos kriterijus, t. y. ir pradinis, ir lyg baigiamasis pažinimo etapas.

Išanalizavus atskirų užsienio autorių (J. Carroll, C. Proctor, D. Cruickshank, N. Gage bei D. Berliner, W. Huitt) sudarytus ugdymo procesų modelius, matyti, kad beveik visuose dominuoja tie patys komponentai, kurie yra reikšmingi sėkmingam ugdymo procesui realizuoti, t. y. mokytojo ir mokinio charakterio bruožai ir gebėjimai, mokyklos / klasės mikroklimatas ir pan. J. Carroll (1963), skirtingai nei anksčiau straipsnyje paminėti autoriai, ugdymo procese neišskyrė tokių kintamųjų ugdymo proceso modelio komponentų, kaip šeima, bendruomenė, visuomenė ir pasaulis, o didžiausią dėmesį skyrė laikui, kuris yra reikalingas, priklausomai nuo mokinio gebėjimų, suvokti mokymo turinį, įgyti naujų žinių bei praktinių įgūdžių. Vienas vėlyviausių ugdymo proceso modelių sudarytojų W. Huitt (1994; 2003) didelį dėmesį skiria kontekstui, t. y. tarptautinėms sąlygoms, valstybės politikai, religijai, filmams, bendraamžių grupėms, bendruomenei, televizijai, šeimai ir kt., kuris daro labai didelę įtaką ugdytiniui. Reikšmingiausi, jo nuomone, gauti mokymo rezultatai, kurie sąlygoja kiekvieno mokymo proceso komponento svarbą.

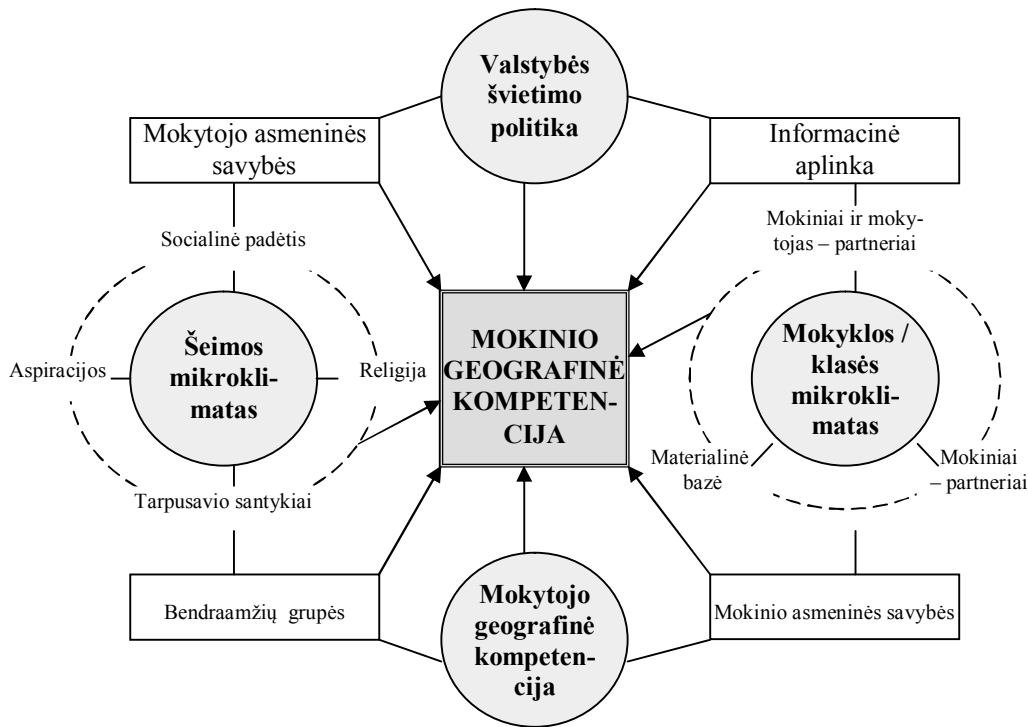
Geografijos mokymo programa yra sudėtinga. Ją įgyvendinant, reikia didelės mokinių protinės bei fizinės veiklos, todėl norisi sudaryti tokias ugdymo proceso sąlygas, kad geografijos pamokų metu mokiniai lengviau perimtų jiems teikiamas žinias, išmokytų savarankiškai mokytis ir tobulinti įgytas žinias. Dėl to reikia mobilizuoti mokinių dėmesį ir aktyvumą, skatinti jų kūrybiškumą, mokytis dirbti individualiai ir grupėje, tuo skatinant mokinių mokymosi motyvaciją. Tai labai svarbi prielaida siekiant gerų mokymosi rezultatų. Kita svarbi prielaida – efektyvinti ugdymo procesą.

Straipsnio tikslas – pateikti naudojamą ugdymo proceso geografijos pamokoje modelį, atskleisti šio modelio komponentų svarbą ir ryšį, aptarti ugdymo proceso modelio ir mokymo metodų bendrą veikimo principą, siekiant moksleivių geografinės kompetencijos.

Ugdymo proceso geografijos pamokoje modelis

Remdamiesi minėtų lietuvių ir užsienio autorių pateiktais ugdymo proceso modeliais, norėčiau pateikti savo sudarytą ir darbo praktikoje taikomą ugdymo proceso geografijos pamokoje modelį (1 pav.).

Šiame modelyje yra išskirti svarbiausi ugdymo proceso komponentai, kurie neatsiejamai susiję su geografijos mokymu. Kiekvienas komponentas veikia kaip atskiras vienetas, o taip pat ir kaip visuma, t. y. tarp jų yra ryšys. Norėčiau atkreipti dėmesį į modelyje išryškintus komponentus. Išryškinti tie komponentai, kurie turi daugiausiai įtakos, siekiant mokinio geografinės kompetencijos: valstybės švietimo politika, mokyklos / klasės mikroklimatas, mokytojo dalykinė kompetencija bei šeimos mikroklimatas. Viena vertus, galima pamanyti, kad valstybės švietimo politika nėra taip arti ugdytinio, nes jis tiesiogiai joje nedalyvauja. Vis dėlto švietimo politika, o konkrečiau su mokymo procesu susiję dalykai, kaip ugdymo strategija, programos, išsilavinimo standartai ir kt., per mokytojus pasiekia mokinį ir stipriai veikia jo galimybes, įgyjant geografinę kompetenciją. Siekiant moksleivių geografinės kompetencijos, labai svarbus šeimos mikroklimato veiksnys. Ne paslaptis, kad didelės įtakos ne tik geografijos, bet ir kitų dalykų mokymuisi turi tėvų požiūris į švietimą, mokyklos bendruomenę, mokytoją, jų įsitikinimai bei aspiracijos. Labai svarbūs pačių tėvų ir jų vaikų tarpusavio santykiai, sukuriantys teigiamą mokymosi atmosferą namuose. Ugdytiniai neturi jausti baimės ir psichologinės įtampos dėl nesėkmių mokymesi. Nuo tėvų geranoriško požiūrio į vaiko mokymąsi labai priklauso ir geri mokymosi rezultatai.

1 pav. Ugdymo proceso geografijos pamokoje modelis

Nemažas vaidmuo, įgyjant geografines žinias, tenka pačiai mokyklos turimai materialinei bazei (galimybė panaudoti informacines komunikacines technologijas (toliau IKT) geografijos pamokose, geografijos kabineto aplinka, turimi geografijos vadovėliai ir kitos priemonės).

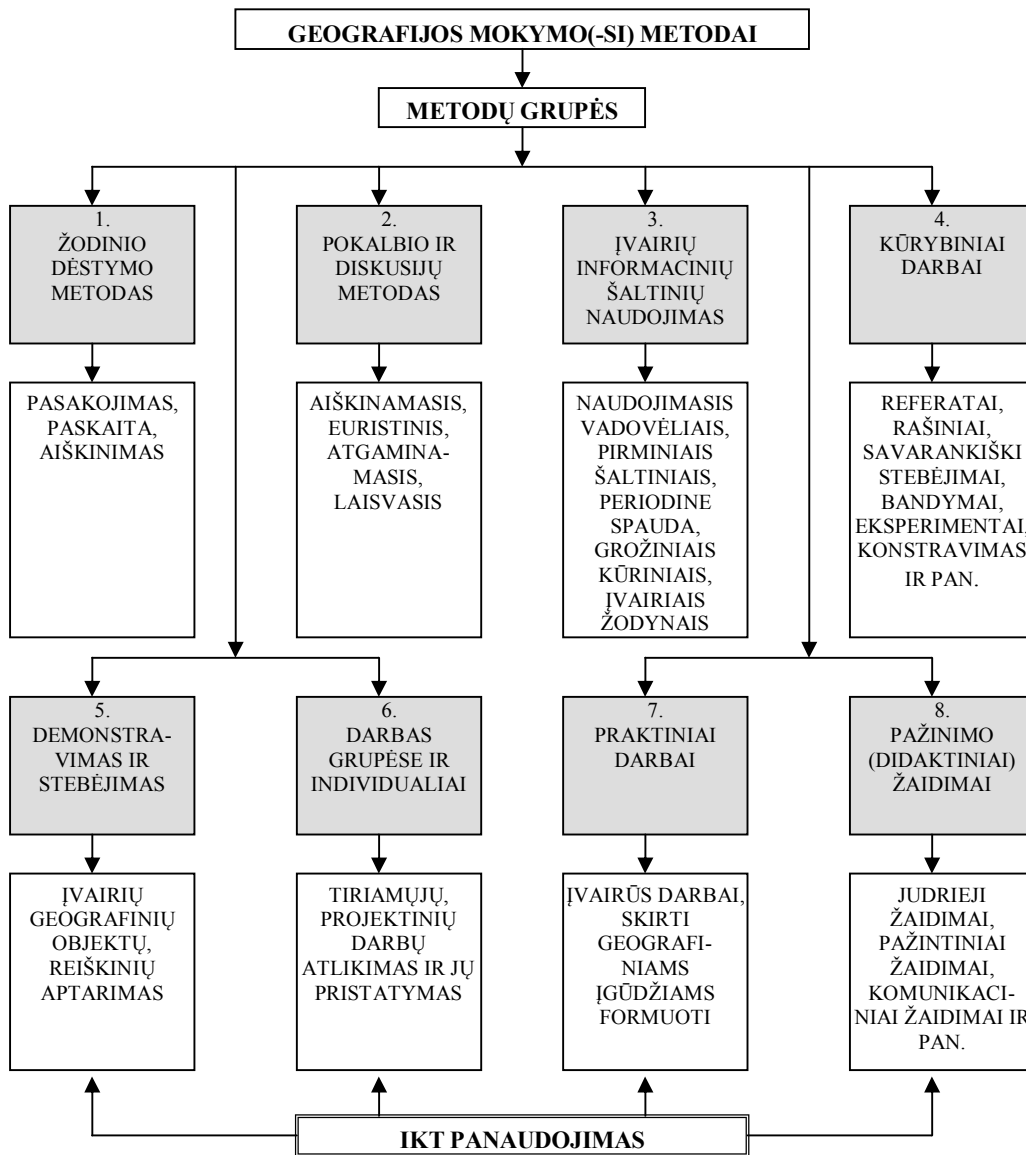
Svarbus mokyklos / klasės mikroklimato veiksnys – geri moksleivių bei mokytojo ir moksleivių tarpusavio santykiai. Ugdytiniais patinka, kai jie gali būti ne tik klausytojais ir stebėtojais pamokoje, bet pagrindiniais pamokos veikėjais arba bent mokytojo lygiaverčiais partneriais. Todėl ypač reikšminga mokymo formų, metodų kaita pamokoje. Atrodo, kad tai senos tiesos, bet jos aktualios ir šiandieninėje mokykloje.

Ypač didelę reikšmę ugdymo proceso efektyvumui turi geografijos mokytojo profesionalumas, gebėjimas aiškiai, suprantamai, įdomiai, netradiciškai organizuoti ir vesti geografijos pamokas, suteikti galimybę patiems moksleiviams pajusti atradimo džiaugsmą ir kt. Mokiniai vertina ne tik dalykinę mokytojo kompetenciją, bet taip pat ir žmogiškąsias jo savybes: toleranciją ir supratingumą, humoro jausmą, mokėjimą vertinti mokinio nuomonę ir kt.

Geografijos mokymo metodų įvairovė ir jų panaudojimas pamokoje

Ugdymo proceso modeliavimas geografijos pamokoje neatsiejamas nuo mokymo(-si) metodų, taikomų mokant geografijos.

Žymiausi Lietuvos pedagogai didaktai (L. Jovaiša, V. Rajeckas, J. Vaitkevičius ir kt.) savo moksliniuose veikaluose nemaža dėmesio skyrė mokymo ir mokymosi metodų klasifikacijai, metodų grupių charakteristikai, analizei. Remdamasi šių žymių mokslininkų darbais, savo darbo patirtimi, sudariau geografijos mokymo(-si) metodų schemą (2 pav.).

2 pav. Bendrų mokymo metodų schema.

Dauguma schemoje pateiktų mokymo(-si) metodų yra puikiai žinomi geografijos mokytojams. Norėtusi tik atkreipti dėmesį, kad dabartiniu metu į pamokų organizavimą, turinį bei vyksmą įsiveržia informacinės komunikacinės technologijos (IKT). Geografijos mokslas, o konkrečiai geografijos dalykas mokykloje, yra ypač palankus šioms technologijoms panaudoti. Pastaruoju metu, ruošiantis pamokoms, IKT naudojasi ne tik mokytojai, bet ir mokiniai. Pamokų metu mokiniai gauna užduotis namuose išsamiau paanalizuoti vieną ar kitą temą, todėl be naujų technologijų neišsiverčiama. Tai labai aktualu ir būdinga gerai besimokantiems ir smalsiems mokiniams. Stokojantiems mokymosi motyvacijos mokiniams užduočių, kurias reikėtų atlikti, naudojant IKT, skyrimas skatina aktyviau dalyvauti mokyme(-si), didina jų motyvaciją (Railienė, 2006).

Išvados

1. Ugdymo procesas geografijos pamokoje yra labai sudėtingas, reikalaujantis darnaus mokytojo ir mokinių bendradarbiavimo.
2. Nemažai užsienio ir lietuvių mokslininkų yra sudarę ugdymo proceso modelius.
3. Sudaryto ugdymo proceso modelio geografijos pamokoje komponentai yra glaudžiai susiję ir yra kertiniai kriterijai mokant geografijos.
4. Ugdymo proceso modeliavimas ir įvairių mokymo(-si) metodų derinimas ir taikymas geografijos pamokose leidžia siekti ugdytinio geografinės kompetencijos.

Literatūra

- Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius.
- A Transactional Model of the Teaching/Learning Process. W. Huit, 2003, [interaktyvus], [žiūrėta 2007-08-07]. Prieiga per internetą: <<http://chiron.valdosta.edu/whuitt/materials/mdltp.html>>
- Jakavičius V., Juška A. (1996). *Mokyklos pedagogika*. Kaunas.
- Jovaiša L., Vaitkevičius J. (1989). *Pedagogikos pagrindai*. T. 2. Kaunas.
- Railienė L. (2006). Informacinės komunikacinės technologijos – priemonė moksleivių motyvacijai skatinti. Kn.: *Informacinės komunikacinės technologijos gamtamoksliniame ugdyme – 2006* (Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys). Šiauliai, p. 77–80.
- Rajeckas V. (1996). *Mokymas: svarba, esmė*. Vilnius.
- Rajeckas V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas.
- Samuolienė A. (1998). Kad mokytojui tiktų, o mokiniui patiktų. Kn.: *Švietimo naujovės*. Vilnius, p. 26–27.
- The Teaching-Learning Process: A Discussion of Models. D. A. McIlrath, W. G. Huit, 2003, [interaktyvus], [žiūrėta 2007-08-07]. Prieiga per internetą: <<http://chiron.valdosta.edu/whuitt/papers/modeltch.html>>
- Vasiliauskas R. (1993). Mokymo proceso komponentų sąryšingumas. *Pedagogika*, T. 29, p. 88–91.

Summary

THE MODELLING OF TEACHING PROCESS IN A GEOGRAPHY LESSON

Laima Railienė

Natural Science Education Research Centre, Lithuania

The majority of Lithuanian and foreign scientists of education analyse the structure and stages of education process, factors which cause this process. Many of them have developed the models of teaching process which are based on their research work and educational working experience.

Teaching process is related to the methods used in education, the form of education and its vicissitudes.

The how teaching process will be modelled and will be used methods of education and self-training, what will be the cooperation among students in gaining geographical knowledge, what influence in gaining that knowledge will make the factors of the environment, the more effective teaching process and self-training will be, the geographical competence will be gained by students easier.

The article will focus on the modelling of teaching process during the lesson, the relation between the teaching process and the method of teaching.

Keywords: teaching process, the model of teaching process, method of teaching, geographical competence.

Received 15 May 2007; accepted 28 August 2007

Dr. Laima Railienė

Natural Science Education Research Center,
Faculty of Education, University of Šiauliai,
P. Visinskio Street 25-119, LT-76351 Šiauliai, Lithuania
E-mail: laimarailiene@yahoo.com